

za brojne obične Murterine, njihove svaki-dajšne probleme, ćud, ponašanje i sudbine. U nizu manjih poglavlja ove cjeline na površinu izlaze brojni težaci, župnici, plemići, gasari... Knjiga završava *Zaključkom* (179-182), pregledom uporabljenih izvora (183) i literature (185-190) te sažetkom na engleskome jeziku (191-194).

Monografija Kristijana Jurana nastala je kao rezultat višegodišnjega predanog rada na arhivskim dokumentima koji se odnose na murtersko rano novovjekovlje. Čitanjem pojedinih cjelina i poglavlja knjige razvidno je kako su vanjske (blizina kršćansko-osmanske granice, sukobi, ali i gospodarska suradnja) i unutarnje (teritorijalna ekspanzija zemljišnih posjeda Murterina) okolnosti utjecale na razvoj otoka, koji je – upravo zbog svoga pograničnog obilježja – i do danas sačuvao svoja prepoznatljiva obilježja. Kontekstualizacijom općih prilika na Murteru u navedeno doba knjiga je ujedno i vrijedan primjer za povjesničare demografije pojedinih hrvatskih mikrocjelina i putokaz na koji je način potrebno obuhvatno pristupiti obradi povijesti stanovništva određenih regija ili naselja.

Lovorka Čoralić

Richard Basset, *For God and Kaiser: The Imperial Austrian Army from 1619 to 1918*, New Haven; London: Yale University Press, 2015, 591 stranica

Godine 2015. objavljena je monografija *For God and Kaiser: The Imperial Austrian Army from 1619 to 1918* u izdanju Sveučilišta Yale. Ovo opsežno djelo autora Richarda Bassetta detaljno i slikovito prati povijesni razvoj vojske u službi vladara iz dinastije Habsburg u razdoblju od početka Tridesetogodišnjega rata (1618. – 1648.) do kraja Prvoga svjetskog rata (1914. – 1918.). Kroz ovaj su period Habsburgovci vladali prostranim teritorijem koji je bio objedinjen pod nazivom Habsburška Monarhija, od 1804. Austrijsko

Carstvo, a od 1867. godine Austro-Ugarska Monarhija. Istovremeno, do 1806. godine Habsburgovci su gotovo neprekidno nosili i titulu careva Svetoga Rimskog Carstva. Iz toga razloga, s obzirom da se radi o vojnim snagama koje su bile unovačene na temelju raznih prava i s ciljem obrane različitih teritorija kojima su Habsburgovci vladali, autor se koristi terminom *The Imperial Austrian Army* kako bi objedinio te razne vojne snage koje su bile na raspolaganju habsburškim vladarima.

Polazište Bassetovu istraživanju predstavljaju tvrdnje ranijih povjesničara o neučinkovitosti i neuspjehu habsburških vojnih snaga. Kako bi se suprotstavio tim stajalištima, autor kroz prikaz povijesnoga razvoja ove vojske nastoji istaknuti tri njezina ključna segmenta. Prvi se odnosi na njezinu odlučujuću ulogu u povijesti Europe, odnosno na neprestanu težnju za uspostavljanjem ravnoteže međunarodne moći kao i na znatnu ulogu u obrani kršćanstva. Druga važna karakteristika koju Basset naglašava jest činjenica da je habsburška vojska bila sastavljena od pripadnika različitih nacionalnosti i vjeroispovijesti, dok joj je treće obilježje povezanost i neraskidivost s habsburškom dinastijom. Sagledavanjem povijesti habsburških vojnih snaga kroz ta tri aspekta nastoji se prikazati neumorna težnja vodećih vojnih figura da odgovore raznovrsnim izazovima evolucije ratovanja kroz pojedina stoljeća kao i uputiti ih na činjenicu da se kvaliteta vojske ne treba nužno mjeriti na temelju konačnih ishoda ratova.

Knjiga se sastoji od ukupno dvadeset i šest poglavlja koja su kronološki grupirana u tri veće cjeline: *The Habsburg Connection* (10-181), *Revolution and Reaction* (183-361) i *Imperial and Royal* (363-540). Poglavlja ne donose samo opise ratova i bitaka u kojima su sudjelovale habsburške vojne snage, nego se prate i vojne reforme koje su za cilj imale prilagoditi habsburšku vojsku novim izazovima pojedinoga doba. Na kraju knjige nalazi se Kazalo pojmova, a uz popratne

sadržaje vrijedno je spomenuti još i zemljopisne karte te slikovne priloge koji prikazuju razne vojne figure iz pojedinih razdoblja habsburške povijesti.

Uvodni dio ove knjige, *Introduction* (1-7), sastoji se od uvodnih napomena u kojima autor navodi glavne ciljeve ove sinteze. Slijedi prva cjelina, *The Habsburg Connection*, u kojoj se obrađuje habsburška vojska tijekom 17. i 18. stoljeća. Već u prvome poglavlju *The Kaiser's Cuirassiers: A Dynasty Saved* (11-37) naglašava se početak neraskidive veze između Habsburgovaca i njihovih vojnika opisom događaja iz 1619. godine kada su u pomoć caru Ferdinandu II. (1619. – 1637.), kojega su zatočili češki pobunjenici u bečkome Hofburgu, pristigli njemački kirasiri. U ovome su poglavlju također navedene i vojne reforme koje su poduzeli istaknuti habsburški generali, poput Alfreda Eusebija Wallensteina (1583. – 1634.) i Raimonda Montecuccolija (1609. – 1680.). Učinkovitost tih reformi može se pratiti u poglavlju *For God and Emperor: The Relief of Vienna* (38-55) u kojemu se prikazuje uspješna obrana Beča 1683. godine te protuofenziva habsburške vojske protiv osmanlijskih snaga. Poglavlje „*The Noble Knight*“: *Prince Eugene of Savoy and the War of the Spanish Succession* (56-82) nastavlja priču o uspješnim habsburškim vojnim pothvatima i reformama za koje je ponajviše zaslužan princ Eugen Savojski (1663. – 1736.), jedna od najvažnijih vojnih figura iz habsburške povijesti. Zahvaljujući njegovim pobjedama protiv osmanlijskih i francuskih neprijatelja, Habsburška je Monarhija osigurala status dominantne europske sile.

Nakon smrti Eugena Savojskoga uslijedilo je razdoblje stagnacije u razvoju habsburške vojne sile, koje će se prekinuti stupanjem Marije Terezije (1740. – 1780.) na prijestolje. Tako se u poglavlju „*Our Blood and Life*“: *The Great Empress* (83-109) može pratiti djelovanje habsburških vojnih snaga tijekom Rata za austrijsko naslijeđe (1740. – 1748.) kada je vojska ponovno demonstrirala svoju pre-

sudnu ulogu u zaštiti i očuvanju habsburške dinastije. Još jedna važna posljedica ovoga rata bila je združivanje pojmova *carska vojska* i *austrijska vojska* u jedinstven pojam. Iako je dinastija bila spašena, u spomenutom ratu austrijska je vojska pretrpjela teške poraze od Prusa te je stoga Marija Terezija odlučila posvetiti pozornost vojnim reformama, što je obrađeno u poglavlju *Austria Resurgent: Theresian Military Reforms* (110-136). Učinci terezijanskih vojnih reformi, koje su uključivale jačanje topništva, uvođenje jedinstvenih uniformi i poboljšavanje životnih uvjeta vojnika te čvršće vezivanje časničkoga kadra uz dinastiju putem dodatne edukacije i odlikovanja, mogu se pobliže upoznati u poglavlju *Mater Castrorum* (137-163) u kojemu se proučava austro-pruski sukob tijekom Sedmogodišnjega rata (1757. – 1763.). Iako je nakon okončanja toga sukoba zadržan *status quo*, autor tumači da su ovim sukobom uvelike oslabili svoju najveću europsku prijetnju – Kraljevinu Prusku te istovremeno osigurali visok ugled austrijskim vojnim snagama.

Prva cjelina završava poglavljem *The Army and the Josephinian Enlightenment* (164-181) u kojemu se analiziraju vojne reforme cara Josipa II. (1780. – 1790.), koje su uvelike bile nadahnute pruskim vojnim sustavom Fridrika II. Velikog (1740. – 1786.). U duhu prosvjetiteljstva naglasak je bio na ekonomičnosti i na regulaciji odnosa između časnika i vojnika kao i odnosa između vojnika i civilnoga stanovništva. Uvid u učinkovitost جوزefinskih vojnih reformi može se primijetiti na kraju ovoga poglavlja gdje su opisana dva sukoba: Rat za bavarsko naslijeđe (1778. – 1779.) i Austro-turski rat (1788. – 1791.), kojima je cilj bio proširiti granice Habsburške Monarhije.

Novo razdoblje u povijesti habsburških vojnih snaga, obrađeno u cjelini *Revolution and Reaction*, obilježili su novi izazovi protiv revolucionarnih snaga sa zapada, ali i unutar granica same Habsburške Monarhije odnosno Austrijskoga Carstva, kako će

biti službeni naziv skupine zemalja kojima je vladala habsburška kuća od 1804. godine. U prvome poglavlju ove cjeline, *The Army and the French Revolution* (185-210), prati se razvoj događaja tijekom Prvoga koalicijskog rata (1792. – 1797.). Iako su vojne snage Prve Francuske Republike izašle kao pobjednice iz toga rata, autor ipak ističe da su se Austrijanci u pojedinim navratima uspješno nosili s ovom vojskom novoga tipa. U sljedećemu poglavlju, *From Marengo to Austerlitz: The Second and Third Coalition Wars* (211-241), razotkrivaju se slabosti austrijskih vojnih snaga koje su pridonijele porazu u koalicijskim ratovima protiv briljantnoga francuskog vojskovođe Napoleona Bonaparte. No, i ovaj je put austrijski vojni vrh, predvođen nadvojvodom Karlom, odlučio popraviti te nedostatke novim nizom vojnih reformi. Njihovi pozitivni rezultati predstavljeni su u poglavlju *Shattering the Myth: Aspern and Essling* (242-265). Vrhunac austro-francuskoga sukoba došao je do izražaja 1809. godine u Bitci kod Wagrama, koja se obrađuje u poglavlju *Clash of Titans: Wagram* (266-278). Iako je austrijska vojska doživjela poraz, Basset nastoji izvući pozitivne aspekte iz toga događaja poput srčanosti i borbenosti austrijskih vojnika te promišljenosti nadvojvode Karla, koji je odlukom o povlačenju s bojnoga polja zapravo sačuvao vojsku i omogućio joj izvršavanje njezinoga osnovnog zadatka - zaštite habsburške dinastije. Ta strpljivost urodila je plodom samo četiri godine poslije kada je Napoleonovim snagama nanesen poraz kod Leipziga, što je opisano u poglavlju *From Znaim to Leipzig* (279-290).

Nakon pobjede nad Napoleonom austrijska je vojska stekla visoki ugled kao glavna snaga u borbi protiv revolucionarnih snaga i zaštitnica ravnoteže moći u Europi. Međutim, novi izazovi povezani s jačanjem nacionalizma ne samo izvan, nego i unutar granica Monarhije, zahtijevali su nove vojne reforme te sposobne vojskovođe koji će predvoditi austrijske vojne snage. Ti problemi proučavaju se u poglavlju *Biedermeier,*

Vormärz and Radetzky (291-309). Kao što je bio slučaj u ranijim razdobljima, i ovoga puta u pomoć dinastiji priskaču istaknuti vojskovođe: Johann Josef Wenzel grof Radetzky von Radec (1766. – 1858.), Alfred Candidus Ferdinand knez Windisch-Grätz (1787. – 1862.) i Josip grof Jelačić Bužimski (1801. – 1859.). Poglavlje *From Magenta and Solferino to the Düppel and Oeversee* (310-327) bavi se novim vojnim reformama kojima se pristupilo nakon borbenih iskustava s revolucionarnih snagama 1848. i 1849. godine. Njihova negativna karakteristika odnosila se na racionalizaciju, što će se pokazati kobnim za Austrijance tijekom sukoba protiv Francuza, Pijemontežana i Prusa, kako je opisano u poglavlju *The Austro-Prussian War: Königgrätz 1866* (328-349). No, unatoč porazima u tim ratovima druga cjelina završava prikazom uspješnih austrijskih vojnih pothvata, kako na kopnu, tako i na moru, u poglavlju *Victories in the South: Custoza and Lissa 1866* (351-361).

Treća cjelina ove knjige, *Imperial and Royal*, započinje poglavljem k. (u.) k.: *The „new army“ and the Bosnian Insurgency* (365-382), u kojoj se prate vojne promjene koje su nastupile kao posljedica Austro-ugarske nagodbe i stvaranja Dvojne Monarhije 1867. godine. *Nova vojska*, reorganizirana po pruskome uzoru, sastojala se od tri djela: zajedničke vojske (*Gemeinsame Armee*), carskoga i kraljevskoga domobranstva (*Landwehr*) za austrijski dio Monarhije te kraljevskoga ugarskog domobranstva (*Honvédség*), pod koje je potpadalo i hrvatsko-slavonsko domobranstvo, za ugarski dio Monarhije. Tijekom prvoga vojnog pothvata 1878. godine, kada je izvršena invazija na osmanlijski vilajet Bosnu, nova je austrougarska vojska pretrpjela velike gubitke, ponajviše zbog neprilagođenosti gerilskome načinu ratovanja i odlučnome otporu lokalnoga stanovništva. U ovome razdoblju zabilježen je i proces oživljavanja austrougarske mornarice. Tako je u poglavlju *Towards a Twentieth-century Navy: The Siege at Peking* (383-395) opisan uzbudljiv događaj u Kini gdje se maleni

kontingent mornara, većinom sastavljen od Hrvata, istaknuo u obrani takozvane Legacijske četvrti u Pekingu tijekom Boksterskoga ustanka 1900. godine. Ta vijest uvelike je doprinijela popularizaciji i modernizaciji habsburške mornarice, koja je do 1914. godine raspolagala većom tonažom brodova nego li Kraljevina Italija.

U vrijeme kada su se europske velesile pripremale za međusobni sukob svjetskih razmjera, špijunaža je igrala znatnu ulogu. Upravo se taj fenomen razmatra u poglavlju *The Evidenzbüro and Colonel Redl: The k. (u.) k. Army on the Eve of Catastrophe* (396-412). Osim što se proučava austrijska špijunska djelatnost, opisuje se i afera oko pukovnika Redla, austrougarskoga špijuna koji je odavao vojne tajne Rusima. Autor tumači da je taj slučaj uvelike ugrozio ugled austrougarske vojske, a ujedno i pojačao međunacionalne napetosti unutar vojnih redova. Takva oslabljena austrougarska vojska nije bila spremna niti voljna ući u novi ratni sukob, ali zbog nastojanja pojedinih visokih vojnih dužnosnika koji su bili u dosluhu s ratobornim Nijemcima, ta se namjera ipak ostvarila. Upravo su te spletke, koje su dovele do atentata na austrougarskoga prestolonasljednika Franju Ferdinanda u Sarajevu 28. lipnja 1914. godine i ulaska Austro-Ugarske Monarhije u Prvi svjetski rat, u središtu pozornosti poglavlja *The Military Road to Sarajevo* (413-433) i *The Army and the July Crisis* (434-457).

U poglavlju *Austria-Hungary's Last War: 1914* (458-479) može se uočiti kako su austrougarske snage već u prvoj godini rata pokazale slabost, što autor pripisuje lošem vodstvu, neiskusnim vojnicima i nedovoljnim ulaganjima. Priča o znatnim austrougarskim gubitcima nastavlja se u poglavlju *1915-1916: Bayonets in the Dolomites* (480-497), u kojemu se proučavaju vojne akcije u Galiciji i na talijanskome bojištu. Zbog loših rezultata i iscrpljenosti austrougarska vojska prisiljena je zadnje dvije godine rata pre-

pustiti se njemačkome utjecaju, što je prikazano u poglavlju *1916-1918: The End of the Old Army* (498-510). Međutim, autor u sljedećemu poglavlju, naslovljenome "*Finis Austriae*?" (511-534), ističe da se austrougarska vojska, unatoč teškim gubitcima, iscrpljenosti, dezertiranju i političkim promjenama unutar samoga Carstva, i dalje borila, čak i kada se Dvojna Monarhija praktički raspala. Treća cjelina završava poglavljem *Aftermath* (535-540) u kojemu se prikazuje tužna sudbina bivših austrougarskih časnika koji su se našli u novome okruženju, a istovremeno se naglašava i činjenica da su Habsburgovci i dalje nastavili zastupati ideje koje su se suprotstavljale jačanju nacionalizma.

Knjiga *For God and Emperor* predstavlja izuzetno vrijedan izvor podataka za povijest habsburške vojske. Basset primjenjuje novi pristup sagledavanju te problematike suprotstavljajući se dosada prihvaćenoj tezi o inferiornosti habsburških vojnih snaga kao i tvrdnji da je ta vojska bila sredstvo za porobljavanje potlačenih naroda unutar Monarhije. Štoviše, autor prikazuje habsburšku vojsku kao primjer institucije koja je omogućavala integraciju podanika različitih etničkih, vjerskih i kulturnih obilježja. Jednako tako, Bassetova nam knjiga demonstrira da se učinkovitost i jačina vojske ne trebaju nužno vrednovati na temelju uspješnih ishoda pojedinih ratova. Snaga vojske može se mjeriti i prema uspješnosti u očuvanju svoga ljudstva, sposobnosti prilagođavanja i usvajanju novih načina ratovanja kao i nastojanju da se zaštititi glavni temelj habsburškoga Carstva. Ako se ta mjerila uzmu u razmatranje, može se zaključiti da se vojska koja je bila na raspolaganju habsburškim vladarima u razmatranome razdoblju uspješno nosila s tim izazovima, a njezina propast može se protumačiti nemogućnošću da se istovremeno bori protiv vanjskoga i unutarnjega neprijatelja Monarhije.